

Van vrijheid naar bewustwording

Een Essay over Jin, Jang en denkstijlen

Arthur ten Wolde¹

Haarlem, 27 februari 2012 (gecorrigeerde editie d.d. 3 maart 2012)

Samenvatting

Door koppeling van de begrippen van Jin, Jang en ego aan Spiral Dynamics wordt een eenvoudig kader opgesteld voor de ontwikkeling van gedragingen van volwassenen, groepen en organisaties. Het beschrijft de stadia van overleven, macht en vrijheid naar bewustwording. Denkstijlen met een Jin- en een Jang-karakter wisselen elkaar daarbij af. Het ego verstoort steeds de balans maar kan verdwijnen door bewustwording. De huidige krediet-, milieu- en grondstoffencrisis zijn het gevolg van een overdosis mannelijkheid (Jang) in onze samenleving. Meer vrouwelijkheid (Jin) is nodig om de balans te herstellen; in wezen is dat de boodschap van Occupy. De trend van bewustwording in vrijheid biedt hoop om de wereldproblemen gezamenlijk het hoofd te kunnen bieden. Dit vraagt om leiderschap van elk van ons.

Inleiding

Een hoopvolle tendens in deze turbulente tijd is dat steeds meer mensen zich bewust worden van hun eigen drijfveren. Enerzijds van datgene wat ze echt belangrijk vinden zoals familie, rechtvaardigheid, maatschappelijk succes en (voor sommigen) het milieu; anderzijds van hun eigen angsten en frustraties. En dat niet alleen: een groeiende groep probeert deze inzichten in hun persoonlijke leven te integreren door ernaar te handelen. Door meer aanwezig te zijn in het hier en nu¹ en minder defensief via Pavlov-achtige reflexen te reageren op dagelijkse problemen.

Bewustwording zelf is oud als de mensheid: verlichte profeten zoals Boeddha en hun volgelingen waren hier al duizenden jaren geleden mee bezig, druïden en medicijnmannen wellicht al veel eerder. Kenmerkend daarbij was dat het kleine groepen monniken en nonnen betrof die in afzondering leefden op een manier waardoor voldaan was aan de dagelijkse behoeften, volgens een strak regime en met minimale blootstelling aan verleidingen. Dat is nu veranderd. De groep lijkt groter en groeiend, en de mensen leven en denken in vrijheid, te midden van allerlei verleidingen.

Wat is hier aan de hand? Wat zit erachter en wat betekent het? Hoe kan het ons helpen de groeiende persoonlijke en mondiale problemen zoals honger, burnout, krediet- en klimaatcrisis het hoofd te bieden?

Dit essay gaat in op verschillende modellen voor menselijke waarden die te maken hebben met deze vragen. Door de overbekende begrippen Jin, Jang en ego te koppelen aan het nogal ingewikkelde model van Spiral Dynamics, ontstaat een relatief eenvoudig kader. Aan de hand daarvan lijken diverse uiteenlopende zaken op hun plek te vallen.

Denkstijlen

Rond 1970 ontwikkelde de westerse wetenschapper Clare Graves een briljant model over de ontwikkeling van gedragingen van volwassenen, de zogenaamde “Spiral dynamics”². Een theorie die voortkwam uit talloze psychologische waarnemingen. Centraal staan acht verschillende “waardenstelsels” of denkstijlen van volwassenen, groepen of organisaties, die bepalend zijn voor hun besluiten en acties. De potentie

---

¹ Voor copyright zie p. 9-10

van het model om greep te krijgen op complexe problemen op alle niveaus is verpletterend. De complexiteit ervan lijkt brede bekendheid en toepassing echter in de weg te staan. Vele geïnteresseerden stoppen al snel met lezen in de diverse boeken over het onderwerp en doen of kunnen er vervolgens weinig mee.

Vereenvoudiging van het model zou dus een groot goed zijn. Wellicht is dit zonder verlies aan inhoud mogelijk door het te koppelen aan de overbekende begrippen Jin en Jang. Volgens de traditionele Chinese filosofie zijn Jin en Jang de twee primaire kosmische principes van het universum. Jin is het passieve, vrouwelijke deel. Jang is het actieve, mannelijke deel.

Tegelijkertijd mist het model van Graves een heldere koppeling met het “ego” uit spirituele stromingen. Dit ego staat voor onvrije gedachten en gevoelens die voortkomen uit eigen angsten en frustraties en die aanwezigheid in het hier en nu in de weg staan^{3,4}. Dit essay onderzoekt daarom een weergave van de theorie van Spiral Dynamics in de volgende termen:

- 1) een ontwikkelingsfas zoals die van Spiral Dynamics, van overleven tot en met bewustwording (zie hierna);
- 2) Jin en Jang;
- 3) ego.

De combinatie hiervan levert een vereenvoudigd en verrijkt model voor bewustzijnsontwikkeling op. De vraag is vervolgens of dit model zinnig is en zo ja, wat we ervan kunnen leren. Dit essay geeft daartoe slechts een eerste aanzet.

Vereenvoudiging van het denkstijlenmodel

De Spiral Dynamics⁵ onderscheidt in elk geval acht denkstijlen, die zich in het ideale geval ontwikkelen als achtereenvolgende stadia. Elk van deze denkstijlen behoort bij bepaalde levensomstandigheden en wordt vaak aangeduid met een kleur, zie kolom drie en vier van onderstaande tabel. De kleuren Paars, Blauw, Groen en Turkoos worden ook wel de “koude” kleuren genoemd; de dominante kwaliteit van deze denkstijlen is “wij-gericht”. De kleuren Beige, Rood, Oranje, Geel, de “warme” kleuren, horen juist bij meer “ik-gerichte” denkstijlen. Bijzonder aan het model is dat bij elk van de achtereenvolgende denkstijlen de dominante kwaliteit afwisselt van “ik-” naar “wij-gericht” en weer terug.

Door deze twee kwaliteiten te koppelen aan Jin en Jang kunnen de acht stadia echter worden gereduceerd tot vier, met afwisselend een Jin- en een Jangkwaliteit:

Stadium	Kwaliteit	Denkstijl	“Kleur”
4. Bewustwording	Jin	Holistisch denken	Turkoois
	Jang	Systeemdenken	Geel
3. Vrijheid	Jin	Groen en sociaal denken	Groen
	Jang	Vrijheidsdenken	Oranje
2. Macht	Jin	Ordegericht denken	Blauw
	Jang	Machtsdenken	Rood
1. Overleven	Jin	Stammendenken	Paars
	Jang	Overleven	Beige

Binnen elk stadium van dit vereenvoudigde model, hier verder aangeduid als het ontwikkelingsmodel, vinden dus twee opeenvolgende denkstijlen hun plaats. Steeds beginnend met Jang, de revolutie naar een volstrekt nieuwe denkstijl, gevolgd door Jin, stabilisatie daarvan binnen de gegeven omstandigheden. Heel belangrijk is dat de reeks denkstijlen geen waardeoordeel inhoudt: de ene is niet beter dan de andere, hooguit beter of minder goed in overeenstemming met de realiteit.

Op zevenmijlslaarzen: op het meest basale niveau van levensomstandigheden gaat het om overleven, eerst alleen (Jang) en vervolgens als stam. Dat laatste vraagt om samenwerking en meer Jin-kwaliteiten. Als de stammen de machtsstrijd met elkaar aangaan, vindt een revolutie in het denken plaats en krijgt Jang wederom de overhand; maar de vorming van grotere koninkrijken gaat vervolgens gepaard met stabiliserende bureaucratie. Dit proces herhaalt zich min of meer met de opkomst van het vrijheidsdenken, maar dan primair via de macht van het geld. De stabilisatie van deze revolutie (de Verlichting) vindt vervolgens zijn weg via “polderen”. Over bewustwording komen we nog te spreken. Al deze processen vinden nog steeds plaats op verschillende plekken op de aardbol en binnen samenlevingen.

De verhouding tussen Jin en Jang bepaalt de balans binnen de denkstijl van een individu, groep of organisatie, die altijd elementen van verschillende “zuivere” denkstijlen bevat. Als beide kwaliteiten evenwichtig zijn geactiveerd is er balans in de gegeven omstandigheden. In dat geval zal de mate van “ego”, d.w.z. frustratie met de omstandigheden, minimaal zijn en kunnen mensen in harmonie leven met zichzelf, elkaar en de omgeving.

In feite wordt ons ego echter snel getriggerd door frustraties en omstandigheden, waardoor we ook gevoelig worden voor verleidingen die ons kortstondig genoegdoening bieden maar ten koste gaan van onszelf of onze omgeving. Mensen en organisaties bevinden zich, zeker in stadium één tot en met drie, een groot deel van de tijd ver van evenwicht waardoor de “ongezonde” kant en de door Graves aangeduide valkuilen van de betreffende denkstijl vaak zichtbaar zijn.

Mensen in Ontwikkelingstadium één tot en met drie kunnen zich desondanks zeer goed bewust zijn van hun ego. We hebben het dan over profeten, verlichte heiligen en sommige monniken. Zolang zij de op het ego gerichte verleidingen in hun omgeving kunnen weerstaan kunnen ze in harmonie leven. Maar zelfs als zij verlicht zijn zal hun ego steeds worden getriggerd door kennismaking met “vreemde” elementen uit een van de volgende stadia. Wellicht verklaart dit het sparen van Rolls Royces door Bhagwan: in dit model was hij dan verlicht in de ordegerichte denkstijl maar werd zijn ego getriggerd door de eerste de beste verleiding van het vrijheidsdenken. Pas als bewustwording optreedt binnen het vierde stadium begint het ego het onderspit te delven, eerst cognitief (Jang) en daarna emotioneel (Jin).

Bhagwan naast een van zijn vele Rolls Royces: zijn Verlichte staat, die toch al ter discussie stond, bleek in elk geval niet bestand tegen deze materialistische verleiding

Het ego is overigens zeer hardnekkig. De omgang ermee is een levenstaak op zich. Waarbij ik nog geen enkel voorbeeld ken van een verlicht persoon die op moderne wijze verantwoordelijkheid neemt voor de opvoeding van de kinderen naast een werkzaam leven.

Het belang van het midden

Het CDA kwam onlangs uit op “het radicale midden” als nieuw partijmotto. Geheel los van mijn persoonlijke politieke opvattingen is dit is zeer interessant. Klaas van Egmond behandelt in zijn boek “Een vorm van beschaving”⁶ een model van wereldbeelden. Hoewel het geen ontwikkelingsmodel is zoals Spiral Dynamics, kunnen mensen en organisaties in dit Wereldbeeldenmodel een plek krijgen op grond van hun morele waarden. Centrale conclusie in alle gevallen is het belang van “het midden”, dat staat voor respect voor de visie van anderen en voor harmonie tussen extremen. Hoe extremer een bepaald wereldbeeld als de enige waarheid wordt aangehangen, hoe verder deze kijk op de werkelijkheid zich bevindt van het midden van het assenkruis en hoe gepolariseerder de discussie, ook in de politiek. Het midden is volgens hem hard nodig om te komen tot oplossingen voor de nijpende problemen waar we voor staan. Dit “midden” lijkt overeen te komen met de balans tussen Jin en Jang, met de *afwezigheid* van ego en met de “gezonde” kenmerken van de betreffende denkstijl. De valkuilen in de behandeling van de denkstijlen van de Spiral vallen samen met de *aanwezigheid* van ego en liggen “ver uit het midden” in het wereldbeeldenmodel van Van Egmond.

Van Jin naar Jang en weer terug

Als we langs deze weg doorredeneren, komen we uit op de volgende overwegingen. Voor elke denkstijl is de “gezonde” variant die zonder ego, in het midden. Jin en Jang zijn dan in balans. Je kunt je dit voorstellen door het gebruikelijke Jin/Jang teken (zie links):

Jin is daarbij gekoppeld aan het vrouwelijke (zwart) en Jang aan het mannelijke (wit). Stel je nu voor dat je ver van evenwicht bent in de richting van Jang, dan is wit gegroeid groot en zwart gekrompen (zie rechts). Zit je ver in de richting van Jin, dan is het omgekeerd. In het extreme geval heeft de cirkel bijna één kleur met een klein puntje van de andere erin.

Dit is nu precies wat er binnen het model van Spiral Dynamics aan de hand is. Bij elk van de achtereenvolgende denkstijlen slaat de dominante kwaliteit door van Jin naar Jang en weer terug. De ene keer is het ego dus maximaal uit balans richting Jin (bij Paars, Blauw, Groen en Turquoise), de andere keer richting Jang (Beige, Rood, Oranje en Geel). Doordat de levensomstandigheden zich echter in de loop van de tijd fundamenteel wijzigen is het geen cirkel maar een spiraal.

Bij de ontwikkelingsgang door de Spiral moet je, om in balans te blijven, dus steeds een “mix” van minimaal twee denkstijlen hanteren. In feite omvat en overstijgt iedereen in een van de bovenliggende stadia alle onderliggende in meer of mindere mate, op unieke wijze, hetgeen betekent dat ieders Jin-Jang balans afhangt van zijn persoonlijke mix van de meer basale denkstijlen. Als je manier van denken wordt gedomineerd door een van de denkstijlen, kun je toch in balans blijven door goed voeling te houden met de onderliggende. Zoals ondernemers (vrijheidsdenkers), die zich aan de wet houden (ordegericht denken). Het kan ook doordat je steeds meer voeling begint te krijgen met een nieuwe denkstijl die voort begint te komen uit veranderende omstandigheden. Zoals een bedrijf dat uit eigen overtuiging bezig is met maatschappelijk verantwoord ondernemen (groene denken).

Bijzonder is dat de hoeveelheid ego in het ontwikkelingsmodel bijna vanzelf minimaal is op de grensovergang van twee opeenvolgende denkstijlen. Het zijn een soort natuurlijke ‘balanspunten’. Als we bedenken dat mensen of organisaties die een dergelijke overgang meemaken dit kunnen ervaren als een ware bekering in denken, voelen en overtuigingen, is dat eigenlijk niet zo gek. Als je denkstijl verandert, merk je dat aan van alles. Zoals veranderende voorkeuren voor en smaak voor voeding, mode en kleding. Je vindt ineens ronde patronen en zachte kleuren (groen, paars) mooi terwijl je eerst hield van fel rood en rechte strepen en ruitjes. Wil ineens thee en minder koffie. Of andersom. Je moet openstaan voor nieuwe opvattingen en leefgewoonten om een slag in het denken te kunnen maken, en dat kan alleen als je

ego zich relatief rustig houdt. Zodra je nieuwe denkstijl zich heeft geconsolideerd, heeft het ego echter opnieuw weer meer kans.

Voorbeelden

Hoe houden Jin en Jang elkaar nu in de praktijk in balans, of juist niet? Het balanspunt tussen stammen- en machtsdenken lijkt samen te vallen met de levensomstandigheden van oorlog en strijd. In die situatie wordt het Jang van de strijd gecompenseerd door Jin van de band met de strijdmakkers en het eigen volk. Een interessant voorbeeld vormt ook het hippiedom uit de jaren zestig. Jonge mensen die zich in vrijheid losrukten van blauwe burgerlijkheid, maar dat ook samen deden volgens het “groene” denken: de Tribe, de commune, de moderne stam dus. Het hippiedom vormde daarmee een krachtig geheel en werd een razendsnel opkomende cultuurgolf. Maar de vrijheid was nog onvoldoende doorleefd, ondernemerschap ontbrak, er werd teveel gepraat, het idealisme was niet in realisme geworteld, er werd geen geld verdiend en ging daaraan uiteindelijk ten onder.

Als je de overgang maakt naar een nieuwe denkstijl zal het ego proberen de balans te verstoren. Het vrijheidsdenken dat nu doorbreekt in het Midden-Oosten en opkomende economieën, is in de westerse wereld begonnen met de Verlichting. Hier gaan we van opgelegde orde naar vrijheid en ondernemerschap. Tegelijkertijd zitten we echter wereldwijd al met een krediet, klimaat-, milieu- en grondstoffencrisis. Deze komt in het ontwikkelingsmodel voort uit grenzeloos vrijheidsdenken. De doorbraak van de Verlichting en de opkomst van wetenschap, technologie en kapitalisme vertonen overduidelijk Jang-kwaliteiten. Deze komen het duidelijkst naar voren in de extreme filosofie van Ayn Rand. De grenzen aan de groei⁷ worden langzamerhand aan alle kanten overschreden. Enerzijds is Jin van de onderliggende denkstijl (bijv. de financiële bureaucratie) niet goed gezekeerd terwijl de volgende (duurzaam financieren) nog onvoldoende is aangeboord.

Terwijl we complexiteit zien toenemen tot de rand van chaos, zien we tegelijkertijd de roep om stabilisatie toenemen en de eerste tekenen daarvan zijn gelukkig wel zichtbaar. De gedachte dat we nu een tijd ingaan waarin de krachten zijn gericht op stabilisatie is echter op zichzelf een geruststellende. Het “groene” denkmodel is echter notoir inefficiënt in het realiseren van oplossingen. Een versnelling is daarom hard nodig.

Van vrijheid naar bewustwording

Ook al wijzen de tekenen er helaas op dat het mogelijk te weinig en al te laat is, wellicht dat de wereldwijd groeiende bewustwording hier een ongekende kentering in kan aanbrengen. Deze bewustwording komt overeen met de radicale overgang van de het “groene” denken (vrijheid binnen realistische grenzen) naar het systeemdenken. Deze overgang gaat gepaard met bewustwording op twee fronten. Enerzijds vindt *cognitieve* bewustwording plaats dat zich uit in systeemdenken en begrip van de denkstijlen zelf. Het ego is hier echter nog volop actief en de denkstijl is niet stabiel. Zodra ook bewustzijn volgt van *lichaam* (aanwezigheid, essentie) en van het ego, neemt dit waardesysteem de stabiele vorm aan die wordt aangeduid met holistisch denken. We hebben het dan over moderne vormen van spiritualiteit, met yoga, meditatie, open gespreksvormen en groepssessies zonder dogma’s, intolerantie of fundamentalisme.

De fase van bewustwording wordt in de Spiral Dynamics aangeduid als die naar de tweede laag (“second tier”). Er zijn twee scholen. Sommigen geloven dat deze het begin vormt van een tweede spiraal.

Ik ben aanhanger van de school die stelt dat dit niet het geval is. Systeemdenkers kunnen alle denkstijlen uit de eerste laag voorbij voelen komen, met ego’s in diverse kleuren van de Spiral: bijvoorbeeld groene woede over onrechtvaardigheid, oranje gejaagdheid om een opdracht binnen te halen, geel workaholisme op een milieuprobleem op te lossen. Met voldoende Jin via bijvoorbeeld meditatie kan het ego tot rust komen, maar het ligt altijd op de loer. Ook holistische denkers kunnen alle denkstijlen uit de eerste laag voorbij voelen komen, maar dan veel vaker zonder ego, in aanwezigheid en verbondenheid. Ze zouden bijvoorbeeld aanwezigheid kunnen blijven ervaren terwijl ze vechten om te overleven; verbondenheid met andere mensen in plaats van angst voor vreemde volkeren; invloed in plaats van macht.

Deze ervaringen komen overeen met de getuigenissen van filosoof Ken Wilber en anderen over nog meer denkstijlen, aangegeven met nieuwe kleuren zoals “amber”. Hun uitspraken zijn echter eenvoudiger te beschrijven als een integratie van de eerste laag in vol bewustzijn. En de eenvoudigste verklaring of beschrijving is vaak de juiste, of in elk geval een goede hypothese. Je doorleeft dan de drie eerdere stadia overleven, macht en vrijheid opnieuw vanuit het perspectief van stadium vier, bewustwording. Je ego kan niet meer getriggerd worden door een van de andere denkstijlen: je bevat en overstijgt die, aldus dezelfde Ken Wilber. “Turkoois” is volgens mij dus de laatste denkstijl, maar dan eentje waar je niet meer doorheen komt want “er ligt niets boven”. Er zijn geen kleuren voorbij Turkoois. Er is geen verdere tweede laag. De tweede laag bestaat alleen uit bewustwording.

De grens tussen systeem- en holistisch denken is het laatste balanspunt, waarop Jin en Jang vanuit holistisch bewustzijn in evenwicht zijn met het systeemdenken en het ego oplost in verbondenheid met de wereld. Het lijkt op systeemdenken met een andere “smaak”; het is geen radicale overgang maar een stabilisatie van het systeemdenken. Als je echter *te ver* het holistisch denken inschuift zonder voeling te houden met de onderliggende stadia, vindt het Jin-ego zijn laatste kans.

Wat betekent dit mogelijk voor jezelf?

In hoeverre is jouw denkstijl in overeenstemming met je omgeving? Een belangrijke factor daarbij is de grootte van je ego. Hoe groter je ego, hoe groter de kans dat je blijft hangen in een “verkeerde” denkstijl, d.w.z. een die niet overeenkomt met de realiteit. Je negeert dan onbewust een boel informatie. Als je ego oplost, schuif je vanzelf naar het midden van de spiraal. Je zit dan goed in je vel.

Dat wil echter nog niet zeggen dat je vanzelf naar boven of beneden schuift “tot het klopt”. Het kan heel goed zijn dat de cognitieve denkbeelden (*frames*) die je van huis uit hebt meegekregen, of hebt opgedaan in een indoctrinerende groep, zo sterk zijn dat je aanhanger blijft van bijv. verouderde politieke ideeën. Zoals, in mijn persoonlijke opvatting, sommige politici die als mens bijzonder volwassen zijn, regelmatig mediteren en toch conservatief-rechtse ideeën aanhangen.

Het is mogelijk om in de eerste laag van denkstijlen in balans te zijn. Wijze mensen, die hun ego weten uit te schakelen in hun eerste-laag levensomstandigheden, komen terecht op de balanslijn. Wellicht Boeddha, Jezus en Mohammed, Ghandi, Mandela, misschien zelfs verlichte despoten zoals misschien de Romeinse Keizer Hadrianus?

En wat te denken van Oosterse vechtkunstenaars, met hun meditatieve lichaamsbeheersing? Je kunt zelfs in innerlijke balans overleven in benarde omstandigheden, zonder je fundamentele waarden te schenden. Wel moet je dan in het uiterste geval bereid zijn je vijand te doden uit zelfverdediging, maar niet om te gaan haten of wreedheden te begaan.

Dit zou betekenen dat er een “egoloze weg” mogelijk is die alle denkstijlen en stadia in harmonie doorloopt, zonder te vervallen in de Jin-Jang slingerbeweging die de Spiral Dynamics kenmerkt. De balanspunten liggen recht boven elkaar, op een lijn, midden in de Spiral, steeds in een volgend stadium van levensomstandigheden.

Zonder ego ga je vertikaal op en neer (zoals in het wereldbeeldenmodel van Van Egmond waarbij je in het centrum blijft), met ego via cirkels buitenom.

Een “zuivere” denkstijl van de Spiral Dynamics is dus kennelijk nooit in balans. Ook de *dynamica* van de Spiral Dynamics krijgt een fundamenteel ander betekenis: in de praktijk vindt deze meestal wel spiraliserend plaats, maar dat komt door het ego. Als het ego oplost, gaat het heel anders, recht omhoog, met Jin en Jang in balans. Geen statische balans overigens, altijd een dynamische.

Meer in balans zijn uit zich in de praktijk in betere communicatie, zoals adequate reacties op de denkstijl van de ander en veel betere presentaties⁸. Het kan ook helpen om de verandering van de tijdgeest binnen je eigen invloedssfeer te versnellen. Dit vergt persoonlijk leiderschap van elk van ons.

Ten slotte

Bovenstaand betoog legt een link tussen de modellen Spiral Dynamics, Jin & Jang en het ego. De analyse onderstreept het belang van meer Jin ten behoeve van de broodnodige balans. Terwijl de Verlichting heeft geleid tot vrijheid, democratie, vrouwenemancipatie en de seksuele revolutie, wordt onze samenleving toch overheerst door Jang. We hebben veel meer Jin, oftewel vrouwelijke kwaliteiten nodig als tegenwicht om de problemen van onze tijd op te lossen, of het nu gaat om organisatievraagstukken of het klimaatprobleem. De boodschap van Occupy wordt door velen als onhelder beschouwd maar komt steeds weer neer op “meer Jin” in al haar aspecten, kunst, geld, werkverhoudingen, zorg voor natuur en milieu, noem maar op. De voor een omwenteling noodzakelijke kaders, zoals belastinghervorming, moeten eerst van onderop worden afgedwongen. Elk vrij volk krijgt immers de politieke leiders waar het om vraagt.

Het ontwikkelingsmodel heeft een kritische beschouwing nodig. Is dit zinnig en nuttig? Er zitten vele aannames in, veel veronderstellingen, het haalt van alles bij elkaar zonder veel bewijsmateriaal tegenover staat. Het model kan nader worden vergeleken en verbonden met bestaande andere modellen voor ontwikkeling zoals die van Almaas⁹, Cook-Greuter¹⁰, Loevinger¹¹, Fowler¹² en Van Egmond. Tegelijkertijd behoudt de indeling in acht denkstijlen zijn afzonderlijke waarde. Überhaupt is er wat mij betreft veel meer onderzoek nodig op het terrein van waardenstelsels, denkstijlen en bewustwording. Wetenschappelijke artikelen zoals dat van Annick Hedlund-de Witt over hedendaagse spiritualiteit¹³ zijn, in elk geval in mijn perceptie, zeldzame loten op een braakliggend terrein terwijl ze een bloeiend vakgebied zouden moeten vormen.

Er is al duizenden jaren sprake van bewustwording, maar alleen binnen een kleine, selecte groep kloosterlingen. Die groep is nog steeds minuscuul maar groter dan ooit,

en kan nu voor het eerst in de geschiedenis uitgroeien tot een massale beweging die in vrijheid leeft! Dus wie weet, had de musical *Hair* begin jaren zeventig toch gelijk: “Dit is de dageraad van het tijdperk van Aquarius”. Niet als een geitenwollensokken hippiebeweging, maar als een diep in de samenleving gewortelde, onstuitbaar opkomende trend van bewustwording van wereldburgers.

Laten we hopen dat dit snel genoeg gaat om onze problemen gezamenlijk het hoofd te bieden. Zoals de onlangs overleden Tsjechische oud-president Václav Havel eens heeft gezegd: “Hoop is een kwaliteit van de ziel en niet afhankelijk van wat er gebeurt in de wereld”.

Dankwoord

Met dank aan Marlou Elsen, Peter Merry en Floor de Ruiter voor hun waardevolle input tijdens de totstandkoming van dit essay.

Arthur ten Wolde is Level Two Certified in Spiral Dynamics Integral Technologies en werkt als duurzaamheidsadviseur. Het essay is geschreven op persoonlijke titel.

Literatuurverwijzingen

-
- ¹ Eckhart Tolle, *The Power Of Now, A Guide To Spiritual Enlightenment*, 2005
- ² Christopher Cowan and Natasha Todorovic, *Clare W. Graves explores human nature*, ECLET Publishing, Santa Barbara, California, 2005
- ³ Samael Aun Weor, *The Revolution of the Dialectic*, Thelema Press, 2003 (1960)
- ⁴ Jiddu Krishnamurti, *The Ending of Time*, Harper, San Francisco, 1985
- ⁵ Don Beck and Chris Cowan, *Spiral Dynamics: Mastering Values, Leadership, and Change*, Blackwell Publishing, Oxford, 1996
- ⁶ Klaas van Egmond, *Een vorm van beschaving*, Christofoor, Zeist, 2011. Zie ook zijn presentatie tijdens Springtij Festival 2010 op <http://www.springtijfestival.nl/2010/Plenairebijeenkomsten/Plenairdag3.aspx>
- ⁷ Donella Meadows, Jorgen Randers, Dennis Meadows, *Limits to Growth, The 30-Year Update*, 2004
- ⁸ Floor de Ruiter, *Value Framing*, Kluwer, 2011
- ⁹ A.H. Almaas, *Integration of Personality Into Being, an Object Relations Approach*, Diamond Books, 2000
- ¹⁰ Suzanne Cook-Greuter, *Mature Ego Development: A Gateway to Ego Transcendence?* Journal of Adult Development, Vol. 7, No. 4, 2000
- ¹¹ L.X. Hy and J. Loevinger, *Measuring Ego Development*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, 1996
- ¹² James W. Fowler, *Stages of Faith. The psychology of human development and the quest for meaning*, New York, HarperCollins, 1995
- ¹³ Annick Hedlund-de Witt, *The rising culture and worldview of contemporary spirituality: A sociological study of potentials and pitfalls for sustainable development*, Ecological Economics, 70, 1057-1065, 2011

Copyright

Dit essay is gepubliceerd onder een *Creative Commons* Licentie (CC BY-NC-ND 3.0). Dit betekent dat u vrij bent om dit werk te delen (kopiëren, verspreiden en doorgeven) onder de volgende voorwaarden: U dient naar het essay te verwijzen op de manier zoals aangegeven door de auteur of de licentiegever (maar niet op een manier die suggereert dat ze u of uw gebruik van het werk onderschrijven); u mag geen gebruik maken van het werk voor commerciële doeleinden; en u kunt het niet aanpassen, veranderen of voortbouwen op dit werk. Een kopie van deze licentie kunt u vinden op <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>

Toeschrijving

Schrijf dit essay a.u.b. toe aan de auteur Arthur ten Wolde door er als volgt naar te verwijzen:
Van vrijheid naar bewustwording. Een Essay over Jin, Jang en denkstijlen, Arthur ten Wolde, Haarlem,
februari 2012; gecorrigeerde editie, maart 2012

Download

Dit essay kan in het Nederlands en Engels worden gedownload van
<http://nl.linkedin.com/pub/arthur-ten-wolde/0/50b/17a>